

Аукенова Ж.О.
«Бауыржан Момышұлы атындағы жалпы білім беретін мектебі», Қарағанды қ.
Әукен А.О.
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Аукенова А.О.
«С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті», Астана қ.

ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖОЛДАРЫ

Аннотация. Мақалада еліміздің оқу-тәрбие жүйесінде ең маңызды міндет - өз бетінше үйренуге және жетілдіруге қабілетті, функционалды сауатты білім алушыларды қалыптастыру қажеттілігі жазылған. Оқу сауаттылығы, математикалық сауаттылық, жаратылыстану сауаттылығы, қаржылық сауаттылық, жаһандық құзыреттер, шығармашылық ойлау сынды функционалды сауаттылық бағыттарының мәнін ашып көрсеткен.

Кілт сөздер: функционалды сауаттылық, құндылық, жаһандық құзыреттілік, оқу сауаттылық, математикалық сауаттылық.

Қазіргі жалпы білім беру оқушының жеке басын дамытуға бағытталған. Білім алушы өз бетінше ойлауды, саралауды, қазіргі әлемде туындап жатқан қиындықтарды көре білуі және салмақты шешімдер қабылдай отырып, оларды ұтымды жеңудің жолдарын іздеуі керек. Өйткені, ұлы философ Гадамер айтқандай: «Мәселені шеше білу-білімге апаратын жол».

Бүгінгі таңда ең маңызды міндеттердің бірі-өз бетінше үйренуге және жетілдіруге қабілетті функционалды сауатты білім алушыларды қалыптастыру. XIX ғасырдың ұлы ұстазы К.Д. Ушинский: "Адамды өмір бойы үйрету мүмкін емес, оны өмір бойы үйренуге үйрету керек!"-деген екен[1].

Бұл оқушының функционалды сауаттылығын қалыптастыру және дамыту арқылы мүмкін болады. Функционалды сауаттылықты дамыту еліміздің ұлттық мақсаттары мен стратегиялық міндеттерінің қатарына енді.

Функционалды сауаттылық адамдарға қолда бар ақпарат қорын пайдалануға, оны іс жүзінде қолдануға және күрделі өмірлік міндеттерді шешуге көмектеседі.

Бұл адамдардың нақты сауаттылығына және олардың әлем туралы білімдерінің кеңдігіне негізделген, бұқаралық мәдениеттен тәуелсіз ойлауға көмектеседі. Қойылған міндеттерді іске асыру үшін білім алушының жеке басының өзін-өзі барынша іске асыруына, өз қабілеттерін дамытуға мүмкіндік беретін жағдайлар жасау қажет.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев өз сөзінде жоғары оқу мәдениетін қалыптастыру және функционалды сауаттылықты дамыту Қазақстандағы басымдықтардың бірі болуға тиіс екенін әрдайым атап көрсетеді.

Функционалды сауаттылық дегеніміз не?

Функционалды сауаттылық-қоғаммен өзара әрекеттесу жағдайында оқу және жазу дағдыларын қолдана білу, яғни бұл адамның әлеуметтік ортадағы толыққанды іс-әрекетін мүмкін ететін сауаттылық деңгейі.

Функционалды сауаттылықтың негіздері бастауыш мектепте қаланады, онда әртүрлі сөйлеу әрекеттері – жазу және оқу, сөйлеу және тыңдау қарқынды оқытылады.

Тұжырымдаманың өзі алғаш рет 1965 жылы Тегерандағы Білім министрлерінің дүниежүзілік конгресінде қолданылды, содан кейін функционалды сауаттылық "күнделікті өмірде пайдалану үшін оқу және жазу дағдыларының жиынтығы және күнделікті мәселелерді шешу" дегенді білдірді.

Болашақта функционалды сауаттылық өркениеттің, мемлекеттің, ұлттың, әлеуметтік топтың, жеке тұлғаның дамуының көрсеткіші болады. Сондықтан мектеп пен мұғалімге қойылған мақсат: қажет болған жағдайда мамандықты тез өзгерте алатын, жаңа әлеуметтік рөлдер мен функцияларды игере алатын, бәсекеге қабілетті мобильді тұлғаны дайындау.

Бүгінгі таңда қоғам мен экономика жаңа білімді игергісі келетін және игере алатын, оларды жаңа жағдайларға қолдана алатын және туындаған мәселелерді шеше алатын мамандарға сұраныс жасайды, яғни функционалды сауатты мамандарға сұраныс бар.

Функционалды сауаттылықтың бағыттары:

- оқу сауаттылығы;
- математикалық сауаттылық;
- жаратылыстану сауаттылығы;
- қаржылық сауаттылық;

- жаһандық құзыреттер;
- шығармашылық ойлау.

Оқу сауаттылығы-бұл адамның мәтіндерді түсіну және пайдалану, олар туралы ойлау және мақсаттарына жету үшін оқумен айналысу қабілеті. Студент қажетті ақпаратты табуға, алуға, оны түсіндіруге және біріктіруге, мәтіннің мазмұнын түсінуге және бағалауға, алынған ақпаратты пайдалануға үйренуі керек.

Математикалық сауаттылық - функционалдық сауаттылықтың екінші маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Ол нақты мәселелерді шешуге көмектесу үшін математиканы қолдана білуді, сонымен қатар математиканың "тілін" түсіну қабілетін қамтиды.

Жаратылыстану сауаттылығы-бақылаулар мен эксперименттерге негізделген тұжырымдар жасау үшін ғылыми әдістер арқылы зерттелуі және шешілуі мүмкін мәселелерді нақты жағдайларда бөліп көрсету үшін жаратылыстану білімін пайдалану мүмкіндігі.

Қаржылық сауаттылық-бұл қаржы саласындағы білімнің, бейімділіктің, дағдылардың және көзқарастардың, сондай-ақ жеке әлеуметтік-педагогикалық сипаттамалардың жиынтығы, олардың қалыптасуы адамның әртүрлі әлеуметтік-экономикалық рөлдерді: үй иесінің, инвестордың, қарыз алушының, салық төлеушінің және т.б. өнімді орындау қабілеті мен дайындығын анықтайды.

Жаһандық құзыреттілік-бұл жаһандық сипаттағы және мәдениетаралық өзара әрекеттесу мәселелерін әртүрлі көзқарастардан сыни тұрғыдан қарастыру қабілеті; мәдени, діни, саяси, нәсілдік және басқа да айырмашылықтар адамдардың қабылдауына, пайымдауына және көзқарасына қалай әсер ететінін түсіну; адамзатқа деген құрмет негізінде басқалармен ашық, құрметті және тиімді қарым-қатынасқа түсе алуы.

Шығармашылық ойлау-адамның өз қиялын идеяларды дамыту және жетілдіру, жаңа білімді қалыптастыру, бұрын кездеспеген міндеттерді шешу үшін қолдана білуі[2].

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын арттыруда жаңартылған білім беру бағдарламасы негізінде мұғалімдердің сабақта 7 модульді қолданудың тиімділігі байқалады.

- Сабақтарда ынтымақтастық атмосферасын құру.
- Жүйеде сыни ойлауды дамыту әдістерін қолдану.
- Оқушылардың іс-әрекетін ұйымдастырудың жұптық жұмыс, топтық жұмыс сияқты формаларын қолдану.

- Диалогтық оқытуды, өзара оқытуды оқушыларды оқытудың тиімді әдістерінің бірі ретінде пайдалану.

- Өзін-өзі бағалау мен өзара бағалауды қолдану.
- Дарынды және талантты балаларды дамыту үшін сабақтарда жағдай жасау.

Оқушылардың функционалдық сауаттылығын ойдағыдай қалыптастыру үшін қажетті келесі функцияларды бөліп көрсету қажет:

- тұлғалық- мәдени, әлеуметтік, рухани-адамгершілік құндылықтарды игеруіне бағытталған;

- компьютерлік, ғаламтор желісіндегі ақпаратты іздеуді; электрондық поштаны пайдалануды; мәтіндерді құруды және басып шығаруды; электрондық кестелермен жұмыс істеуді; графикалық редакторларды пайдалануды қамтиды;

- дұрыс қарым-қатынас шеңберін құра білу сабақта да, сабақтан тыс уақытта да кеңейтуге мүмкіндік беретін коммуникативті, ынтымақтастық ережелері мен нысандарымен танысуға, серіктестерге құрметпен қарауға, диалог жүргізу қабілетін қалыптастыруға мүмкіндік береді;

- әлеуметтік-бейімделу, оқушыны өмірлік мәселелерді шеше білумен қамтамасыз етеді, оған әлеуметтік ортаның белсенді мүшесі болуға, азаматтың қасиеттерін алуға, сондай-ақ қоғаммен, топпен, жеке адамдармен қарым-қатынасын үйлестіруге мүмкіндік береді;

- құқықтық және қоғамдық - саяси, өздерінің құқықтары мен мүдделерін қорғау; қылмыстық, әкімшілік және тәртіптік бұзушылықтар арасындағы айырмашылықтарды түсіндіру;

Қорытындылай келе, неміс педагогы Адольф Дистервергтің «Ешбір адамға даму мен білім болмысынан берілмеген. Кез-келген адам оған өз іс-әрекетімен, өз күшімен, өз еңбегімен жетуі керек» деген екен[3]. Сондықтан, заманауи білім беру мазмұны оқушылардың функционалдық сауаттылығын қалыптастыруға бағытталған білім мазмұнын игерген оқушылардың білімдері мен біліктері өмірлік жағдаяттарда қолдана білуді, әртүрлі ақпарат көздерімен жұмыс істей білуді және алынған ақпараттарды сыни тұрғыдан бағалай білуді, өзінің болжамдарын ұсыну және зерттеулер жүргізу, өзінің ойын негіздей білуді; іскерлігі мен дағдыларын адами іс-әрекеттердің әртүрлі салаларында, сондай-ақ тұлғааралық қарым-қатынас пен әлеуметтік қатынастарда өмірлік міндеттерді шешу үшін пайдалануды қамтамасыз етеді.

Әдебиетер:

1. Веряев А.А., Нечупаева М.Н., Татарникова Г.В. Функциональная грамотность учащихся: представления, критический анализ, измерение. – С. 15.
2. Нурмуртова К.А. Функциональная грамотность как основа развития гармоничной личности в современных условиях. «Педагогическая наука и практика». – Қостанай.-№1(23).-2019 - С. 14
3. Бұзаубақова К.Ж. Құзыреттілік тұрғыдан білім берудегі білім сапасының мәні //«Шаяхметов оқулары» атты Республикалық ғылыми-практикалық конференция материалдары. – Павлодар, 2009. – Б.237-243.

Әукен А.О.

Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

Серикова Г.А.

«Абай атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ, Саран қ.

Абенова Р.Т.

«Жұмабек Тәшенев атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ, Қарағанды қ.

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ФУНКЦИОНАЛДЫҚ САУАТТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аннотация. Мақалада бастауыш мектеп жасындағы балаларда функционалдық сауаттылықты арттырудың қаншалықты маңызды екені түсіндірілген. Оқушылардың бойына функционалдық сауаттылықты қалыптастырудың жолдары көрсетілген. Елімізде жаңартылған білім беру мазмұны аясында бастауыш сынып оқушыларына ақпараттық, коммуникативтік, мәдени, шығармашылық және т.б. құзыреттіліктерді қалыптастыру қажеттілігі жазылған.

Кілт сөздер: функционалды сауаттылық, құзыреттілік, инновациялық білім беру, құндылық.

Функционалдық сауаттылық-бұл мектепте алған білімдерін күнделікті тапсырмаларды орындау үшін қолдану мүмкіндігі. Оқуда озат болу үшін бала ең алдымен ақпаратпен жұмыс істей білуі керек: оны табу, қажетсізден керегін ажырату, фактілерді тексеру, талдау, жалпылау, ең бастысы тұжырым жасай білу. Мұндай дағды тек гуманитарлық сабақтар аясында ғана емес, пәндердің әрқайсысында қалыптасады. Ақпаратты түсіну және болашақта не үшін қажет екенін ажырату мектеп пәндерінің әрқайсысында маңызды: математика, жаратылыстану, дүниетану және т.б.

Неліктен мұғалім балалардағы функционалдық сауаттылықты дамытумен айналысады? Әрине, бұл балалардың болашағы, олардың еңбек нарығындағы сұранысы және өмірдегі жалпы табысы үшін маңызды.

Бүгінгі жалпы білім беретін мектеп балаларды ертеңгі өмірге дайындауға арналған, сондықтан ол бірнеше жылдан кейін оқушылардың қай әлемде өмір сүретінін және жұмыс істейтінін, әлемдік және отандық еңбек нарықтарында қандай үрдістер жетекші болатынын ескеруі керек. Кәсіби құзыреттіліктердің өзектілігінің өзгеруі үздіксіз жаңарып отыратын техно - логияларға сүйене отырып, жоғары интеллектуалды жұмысты орындауға дайын life-long learning (өмір бойы оқыту) моделін іске асыратын мамандарға сұраныстың артуын куәландырады. Қазіргі уақытта біздің еліміз мектеп оқушыларының өзгермейтін білімнің үлкен көлеміне ғана емес, сонымен бірге өзін - өзі тәрбиелеудің қалыптасқан дағдыларына ие болуына мүдделі, өйткені елде тұрақты тәуелсіз оқытуға бағытталған адамдар саны неғұрлым көп болса, технологияның пайда болуынан оларды практикалық іске асыруға дейінгі жол соғұрлым қысқа болады. Алайда, қазіргі заманауи мектеп білімінің педагогикалық дизайны, білімді беруден ХХІ ғасырдың құзыреттіліктерін қалыптастыруға ауысуда, бұл білімді игеру, рефлексия, бақылау, түзету және бағалау, дағдылар.

Өткен ғасырдың ортасында Батыс білім беру саласындағы зерттеушілер адам өмірі үшін тек пәндік білімнің жеткіліксіздігі туралы айта бастады. Олар үздіксіз инновациялық білім беру жүйесінің моделін құрастыра алды. Адамның білімі 4 негізгі құзыреттіліктерге байланысты: білім (to know), іс - әрекет (to do), болмыс (to be), қоғаммен бірге өмір сүру (to live together)[1].

Қазіргі заманғы оқытушының жетістігі, ең алдымен, ақпараттың мәнін саралау, талдау, жалпылау, оның өзектілігі мен ақиқатын анықтау, өз тәжірибесіне қолдануы. Демек, мұғалім оқушыларының жетістіктерін өз пәні бойынша білім көлемін ғана бағаламай, метапәндік құзыреттіліктерді, яғни, оқу және өмірлік міндеттерді шешуге мүмкіндік беретіндей құзыреттіліктерді қалыптастыру қажет. Бірқатар ғалымдардың пікірімен келісе отырып, білім беру жүйесін дамытудың қазіргі кезеңінде, бір жағынан, өзекті құзыреттерді дамыту (латеральді ойлау)